

ВІДГУК

офіційного опонента на дисертацію Звягіної Олександри Михайлівни «Зовнішня політика Польського королівства у Центрально-Східній Європі в умовах міждинастичного суперництва Ягеллонів і Габсбургів (1507-1548 рр.)», подану на здобуття наукового ступеня кандидата історичних наук за спеціальністю 07.00.02 – всесвітня історія

Історія зовнішньої політики і дипломатії Польщі постійно перебуває в полі зору наукових інтересів зарубіжних і вітчизняних істориків. Незважаючи на те, що вивчення зовнішньої політики Польського королівства першої половини XVI у міжнародній політиці періоду раннього Нового часу та особливості його зовнішньополітичної та дипломатичної діяльності здійснювалися вченими різних методологічних та національних шкіл, чимало проблем залишається дискусійними та недостатньо дослідженими.

У сучасній історичній науці сформувалася наукова школа дослідників міжнародних відносин, зовнішньої політики і дипломатії, активного розвитку набуває компаративістика міжнародних відносин дипломатична компаративістика, які досліджують зазначену проблематику.

Попри стабільний інтерес фахівців до зовнішньополітичних і дипломатичних сюжетів, незважаючи на наявність і постійну появу нових досліджень, присвячених їх різним сюжетам, історіографічний аспект проблеми все ще залишається далеко не вичерпаним.

Він має не лише власні «внутрішні резерви», але й серйозні виходи в загальну історико-історіографічну і теоретико-методологічну проблематику. Той поворот теми, який заявлено і в цілому реалізовано в дисертації О.М. Звягіної, відкриває нові дослідницькі горизонти.

Дисертантка вдало вибрала ракурс дослідження: із розумінням перспективних тенденцій у світовій історіографії та з урахуванням нагальних внутрішніх потреб української історичної науки.

Перед нею стояли чималі труднощі, головна з яких, поза сумнівом, полягала в недостатній розробці методологічного інструментарію і концептуального апарату.

Рецензована дисертаційна робота здійснена з урахуванням даної актуальної проблематики і дає можливість з'ясувати модель дипломатії та зовнішньої політики держав в добу раннього Нового часу не лише у Польському королівстві, а й в інших країнах тогочасної Європи. Дослідники приділяли головну увагу внутрішній і зовнішній політиці Сигізмунда I Ягеллона, натомість його дипломатичний інструментарій залишається осторонь спеціального наукового інтересу.

Крім того, на сьогодні в українській історіографії відсутнє дослідження постаті Сигізмунда I Ягеллона у Центрально-Східній Європі та особливостей його політики щодо інституціоналізації міждержавної діяльності тогочасної Європи.

Дослідження місця і ролі Польщі в європейській зовнішній політиці та дипломатії періоду раннього Нового часу дає натомість можливість прослідкувати особливості та інституціональні етапи становлення європейських держав і формування традицій їх моделей дипломатії.

Дисертаційне дослідження О.М. Звягіної є складовою частиною наукових програм, спрямованих на вивчення ролі Центрально-Східного регіону в історії Європи, у рамках наукової проблематики, що досліджується на історичному факультеті Запорізького національного університету – Міжнародні відносини та політичний розвиток зарубіжних країн (шифр НТР – 0114U002651). Робота пов'язана з дослідженнями та проектами Міжнародного Вишеградського фонду (№ 51601017) та історичними розробками Музею історії Польщі.

Оцінюючи найважливіші здобутки дисертаційного дослідження, варто вказати на наступні результати, що мають наукову новизну.

В дисертації на основі аналізу комплексу джерел вперше в українській історіографії здійснено дослідження особливостей формування та

інституціонального розвитку зовнішньої політики і дипломатії Сигізмунда I на фоні боротьби Ягеллонів та Габсбургів за статус провідної сили у Центрально-Східній Європі; визначено особливості дипломатії, династичних і союзницьких відносин Польського королівства в першій половині XVI століття, як складової міжнародних відносин доби раннього Нового (Модерного) часу; проведено комплексний та компаративний аналіз зовнішньої політики Польщі у Центрально-Східній Європі за часів Сигізмунда I (1507–1548 рр.). Наукова новизна дисертації визначається також вивченням пріоритетних напрямів зовнішньополітичного курсу Сигізмунда I Ягеллона в контексті становлення польської дипломатії та дослідженням особливостей формування польського зовнішньополітичного курсу першої половини XVI століття в умовах співіснування країни з імперіями Габсбургів та Османів.

Детальне ознайомлення з текстом дисертації О.М. Звягіної дає підстави стверджувати, що підхід дисертантки до вивчення зовнішньополітичного курсу Польського королівства у Центрально-Східній Європі в умовах міждинастичного суперництва Ягеллонів і Габсбургів (1507–1548 рр.) відзначається фундаментальністю й базується на ретельному аналізі джерел. Робота має чітку і логічну структуру, якісне оформлення наукового апарату дослідження.

Слід відзначити обґрунтованість наведених дисертанткою висновків, які базуються на застосуванні загальнонаукових (аналіз, синтез, системно-структурний) і загальноісторичних методів (проблемно-хронологічний, просопографічний, історико-порівняльний, компаративний, історико-біографічний, ретроспективний тощо), залученні міждисциплінарних методів.

Структура дисертації обумовлена змістом, метою та завданнями дослідження. Робота складається з анотації, вступу, чотирьох розділів, дев'яти підрозділів, висновків, списку використаних джерел та літератури (397 позицій) і додатків. Бібліографія гідно репрезентує джерельну базу дисертації. Повний обсяг дисертації – 215 сторінок, з них – 197 сторінок основного тексту.

У вступі чітко обґрунтовано актуальність проблеми, науково коректно сформульовано мету, яка корелюється з темою, та конкретизується в завданнях, визначено об'єкт і предмет дослідження.

У першому розділі дисертаційної роботи дисертантка здійснила критичний аналіз наукових праць істориків різних наукових шкіл. Огляд літератури побудовано за проблемно-хронологічним принципом, з урахуванням змін методологічних підходів, що дозволило детально охарактеризувати різнопланові праці з обраної теми. Цілком правомірно О.М. Звягіна особливу увагу приділила аналізу доробку авторів спеціальних досліджень, присвячених зовнішній політиці та дипломатії Сигізмунда I Ягеллона в контексті європейських міжнародних відносин першої половини XVI століття, зокрема, Г. Бірнбаума, Е. Броді, П. Вандича, Ф. Дворніка, Н. Девіса, У. Рішарда, П. Фіхтнера та ін. (с. 22-23).

Варто відзначити широку і різноманітну джерельну базу дисертації. Основою для написання роботи стало використання ряду неопублікованих джерел – рукописів, листів, посольських інструкцій, реляцій та звітів, які зберігаються на території Республіки Польщі в Головному архіві давніх актів у Варшаві (Archiwum Główne Akt Dawnych), у Національній бібліотеці Варшави (Biblioteka Narodowa, Zbiór Mikrofilmów), бібліотеці князів Чарторийських та Ягеллонській бібліотеці у Кракові (Biblioteka książąt Czartoryskich, Biblioteka Jagiellońska) та матеріалів національного закладу ім. Оссолінських у Вроцлаві (Zakład Narodowy im. Ossolińskich).

Одним з найважливіших неопублікованих джерел з історії польської дипломатії XVI ст., що знаходиться в Головному архіві давніх актів у Варшаві, є Коронна Метрика (Metryka Koronna) – книга реєстрації, записів і декретів польської канцелярії в період з 1447 по 1795 рр. та зібрання документів під назвою «Теки Нарушевича» (Teki Naruszewicza) (с. 25-26).

Дисертаційне дослідження О.М. Звягіної спирається на широке коло архівних і опублікованих джерел, переважна частина яких вперше вводиться до наукового обігу.

Вони містять багату різнопланову інформацію і дозволили дисертантці, при комплексному використанні та компаративному аналізі, з'ясувати чинники, які зумовили інституціональні особливості дипломатичної діяльності Сигізмунда I Ягеллона, а також дати об'єктивну оцінку мотивам, які спрямовували й коригували його зовнішньополітичну діяльність у всеєвропейському контексті.

У другому розділі дисертантка здійснила вдалу спробу дослідження міждинастичних відносин і політики Сигізмунда I Ягеллона у Центрально-Східній Європі в перші десятиріччя його правління на фоні політичного протистояння з імператорською династією Габсбургів.

У третьому розділі здійснено аналіз політичних, міжнародно-політичних та інституціонально-політичних процесів у регіоні та визначено вплив на них польської дипломатії після подій 1526 року. О.М. Звягіна має всі підстави, базуючись на джерельній базі дослідження, стверджувати, що протягом 1526–1528 рр. кожна зі сторін шукала союзників.

Позиція Польського королівства, як однієї з найбільших і найвпливовіших держав Європи мала велике значення для перебігу війни в Угорщині. Кожен з новообраних королів намагався залучити династію Ягеллонів на свій бік. Незважаючи на це, Сигізмунд I на офіційному рівні обрав нейтральну позицію і взяв на себе роль посередника між Габсбургом та Заполля. З іншого боку, Ягеллон неофіційно підтримував міцні контакти з Яношем Заполля з метою послаблення позицій Фердинанда I й закріплення інтересів власної династії в Угорщині (с. 124).

Четвертий розділ дисертації присвячений дослідженню політичного впливу Польського королівства на конфлікт в Угорщині після включення до нього турків.

Слід погодитися з твердженням дисертантки про те, що в останні роки життя Сигізмунда I королівство остаточно відмовилось від всіх претензій династії на володіння короною святого Стефана.

Повернення Угорського королівства до ягеллонського спадку дипломатичним шляхом стало неможливим. Ці події стали відправним пунктом у зміні пріоритетів королівства у сфері зовнішньої політики із Заходу на Схід (с. 167).

Висновки дисертації є достатньо аргументованими, логічними, підтвердженими аналізом джерел. Не викликає сумнівів висновок, що саме зовнішня політика королівства під проводом династії Ягеллонів і залучення держави до міжнародних процесів і конфліктів першої половини XVI ст. окреслили бачення країною своєї ролі та статусу на політичній мапі Європі. Ступінь залучення Польського королівства до подій у Центрально-Східній Європі, зокрема до війни в Угорщині, визначили її власне майбутнє, повністю розвернувши зовнішньополітичні пріоритети держави із Заходу на Схід в останні роки правління Сигізмунда I. Це стало причиною превалювання східного вектору в зовнішній політиці держави в наступний період, з часом зробивши його традиційним для польської зовнішньої політики і дипломатії (с. 175).

Водночас, дисертація не позбавлена недоліків і містить деякі тези, що мають дискусійний характер, окремі положення потребують уточнень.

По-перше, у дисертації варто було б залучити принципи і методи потестарної імагології, яка набуває поширення в сучасній історичній науці. Залучення робіт з цієї проблематики збагатило б теоретичний потенціал дисертації. Тим більш, що в дисертації окреслюється поняття особистого іміджу та політичного іміджу держави в добу раннього Нового часу.

По-друге, окремі положення потребують більш конкретного роз'яснення. Зокрема, досліджуючи зовнішньополітичну та дипломатичну діяльність Сигізмунда I Ягеллона за наративами сучасників, слід було б більш точно визначити його контрверсійність, суперечливість шляхом порівняння інформації про його дипломатичний інструментарій.

По-третє, варто було б детальніше конкретизувати дипломатичний і зовнішньополітичний фактори як чинники становлення й інституціонального розвитку зовнішньої та внутрішньої торгівлі Польщі XVI століття, та їх вплив на формування моделей дипломатії та прообразу економічної дипломатії.

По-четверте, дисертантка ґрунтовно дослідила нові напрями міжнародних відносин польського короля. Натомість при цьому було б доцільно порівняти образ Сигізмунда I Ягеллона в уявленні його сучасників – європейських владарів-державців, та, наприклад, османських державних керманичів. Таке порівняння дало б можливість показати протилежність їхніх уявлень про польського короля, обумовлених релігійно-політичними позиціями, національними інтересами та ментальними установками.

По-п'яте, дисертантка хоча чітко визначила етапи історіографічного вивчення особливостей формування зовнішньої політики Польського королівства у Центрально-Східній Європі в першій половині XVI ст., але аналіз низки праць здійснено надто стисло та в стилі бібліографії. Зокрема це стосується праць польських істориків Я. Тазбіра, С. Кота, О. Халецького та В. Поцехи та деяких інших

По-шосте, у другому розділі роботи «Ягеллони і Габсбурги: боротьба за вплив у Центрально-Східній Європі (перша чверть XVI ст.)» варто було б приділити більше уваги висвітленню ролі римо-католицької церкви та її духовенства на політичне життя країн Центрально-Східної Європи, впливу Апостольської столиці на відносини між Ягеллонами та Габсбургами та в середині самої династії Ягеллонів.

По-сьоме, у дисертації приділяється значна увага участі Франції у війні за Угорське королівство у 1526–1548 рр., а також аналізується роль династії Валуа у виборах імператора Священної римської імперії германської нації у 1519 р. На нашу думку, варто було б присвятити окремий підрозділ питанню польсько-французьких відносин у першій половині XVI ст., хоча б на рівні династичних відносин між Ягеллонами і Валуа.

По-восьме, у дисертації в другому та третьому розділах часто відзначається роль шляхти на перебіг політичних подій у регіоні. При цьому, можливо доцільним було б більш чітко прописати політичне становище шляхти, її привілеї та механізми впливу на дипломатію того часу. Розкрити тему того, на яких правах польські урядовці та аристократія отримувала пенсію від представників династії Габсбургів.

По-дев'яте, у дисертації відзначається значна роль польської королеви італійського походження Бони Сфорци на політику королівства.

На нашу думку, варто було б окремо, можливо навіть в якості підрозділу, прописати біографію королеви та її особистий вклад у польську політику, а також те, що саме Бона Сфорца пов'язала Польщу з династією Валуа, а її спадкові інтереси в Італії зіграли вагому роль у політиці Сигізмунда I Ягеллона.

По-десяте, робота значно виграла б, якби мала відповідні додатки. В додатках можна було б розмістити і найбільш цікаві неопубліковані архівні документи.

Усі ці зауваження і побажання не впливають на загальну позитивну оцінку рецензованої роботи. Дисертація О.М. Звягіної є самостійним завершеним комплексним дослідженням важливої та маловивченої в історичній літературі теми, написаним на основі широкого кола джерел.

Результати дослідження в сукупності вирішують важливу наукову проблему в галузі всесвітньої історії.

Дисертація оформлена у відповідності зі встановленими вимогами. Результати праці повністю викладені у статтях дисертантки, опубліковані у фахових журналах і наукових збірниках, апробовані на авторитетних наукових конференціях. Основні положення дисертації ідентичні зі змістом автореферату.

Дисертація Звягіної Олександрі Михайлівни «Зовнішня політика Польського королівства у Центрально-Східній Європі в умовах міждинастичного суперництва Ягеллонів і Габсбургів (1507-1548 рр.)»

є актуальним, цілісним, завершеним, самостійним науковим дослідженням, містить обґрунтовані та достовірні наукові положення та відповідає «Порядку присудження наукових ступенів», затвердженого постановою КМУ № 567 від 24.07.2013р. (із змінами, внесеними згідно з Постановами КМУ № 656 від 19.08.2015р., № 1159 від 30.12.2015р. та № 567 від 27.07.2016р.), а її автор Звягіна Олександра Михайлівна заслугоує присвоєння наукового ступеня кандидата історичних наук за спеціальністю 07.00.02 – всевітня історія.

Офіційний опонент:

**кандидат історичних наук, доцент,
Заслужений працівник освіти України,
доцент кафедри нової та новітньої історії зарубіжних країн,
заступник декана історичного факультету
Київського національного університету
імені Тараса Шевченка**

В.Г. Ціватий

26 вересня 2018 року

Підпис засвідчую:

ПІАПИС
ВЧЕНИЙ
КАРАУЛ
дб.с

